

A *sok(a)* és a *nép(e)* mint helynévformáns

VÉKONY VIVIEN

1. 1. Írásomban a *sok(a)* és a *nép(e)* köznevek helynévalkotó szerepét vizsgálom a régi magyar helynevekben: a két köznévi elemet az kapcsolja össze, hogy egyaránt emberek csoportjára utalnak. Bár kutatóink korábban már felfigyeltek sajátos használatukra, átfogó bemutatásukra azonban nem került sor.

A *nép(e)* közszó már a 12. század utolsó harmadában is előfordul helynevek utótagjaként (1177/1202–1203/1337: *Ascen nepe*, Gy. 2: 131), de csupán az erdélyi Fehér vármegyében fekvő *Asszonynépe* településre vonatkozó adatokban találkozhatunk vele. Ezt követően csak a 13. század közepétől adathatók ezzel az utótaggal településnevek (pl. *Újnép*: 1259: *Winep*, v., OklSz. *nép*, TESz. *nép*). A *sok(a)* lexémát tartalmazó helynevek legkorábban a 13. század utolsó harmadában bukkannak fel az oklevelekben (pl. *Tósok*: 1266: *Thovsoch*, TESz. *sok*). Ez utóbbi a *nép(e)* névalkotó szerepéhez képest a 13–14. századi településnév-állományban (pl. *Repesoka*: 1240: *Repesoka*, Cs. 3: 98, *Györgysoka*: 1269: *Gyurgsuka*, ÁÚO. 2: 244, *Potsokatelek*: 1271: *Pothsukateluk*, ÁÚO. 8: 367, *Malomsok*: 1348: *Molunsuk*, v., Cs. 3: 552, *Bélsok*: 1399: *Beelsok*, Cs. 1: 604) gyakoribb előfordulásának mutatkozik.

A 19. század végétől kezdődően a fenti településnév-alkotó lexémák kérdésköre több kutatót is foglalkoztatott. NAGY GYULA 1879-es tanulmányában kísérletet tett a településnevekben szereplő *sok(a)* szó értelmének megfejtésére, törekvése azonban sikertelennek mutatkozott. Néhány példa alapján megállapította, hogy a lexéma bár sokszor előfordul helynevekben, megalapozott következtetések levonásához szükség lenne további, hasonló szerkezetű nevek vizsgálatára (1879: 550). Több sikert ért el a *sok(a)* helynevekben való alkalmazásának vizsgálatában bő három évtized múlva PAIS DEZSŐ, aki megvizsgálta, hogy e településnevek mikor jelentkeztek legkorábban a latin nyelvű forrásokban, illetve a helynevek pontos lokalizációjára is kísérletet tett. Meghatározta továbbá az elő- és az utótagok jelentését is. Rámutatott arra, hogy az elemzett helynevek összetételek, amelyekben az utótagok közös alapszava egy *suk* ~ *sok* szó (1914: 257). Vizsgálatának elért eredményeire a későbbiek során még részletesen visszatérek.

Újabbban főleg a településnév-formánsok vizsgálata kapcsán került elő a régi helynevekben szereplő *sok(a)* és *nép(e)*. RÁCZ ANITA az ómagyar kori Bihar vármegye településneveinek nyelvészeti elemzése (2005) során jelentős figyelmet szentelt a földrajzi köznévi utótagú településneveknek, munkájában külön fejezetben foglalkozott a *-falu/-falva*, a *-telek/-telke*, a *-háza*, a *-lak(a)*, az *-ülés(e)*, a *-földe*, illetőleg a *-sok* 'település' jelentésű földrajzi köznevek helynévalkotó szerepével (2005: 146–164). TÓTH VALÉRIA a településnevek változásának természetét vizsgáló monográfiájában kiemelte, hogy településnevek utótagjaként leggyakrabban a *falu ~ falva* lexéma jelenik meg, az itt tárgyalt *sok(a)* földrajzi köznév viszont jóval kisebb számú helynevet hozott létre, a *nép(e)* pedig még kevesebb település nevében lelhető föl (2008: 72). Megállapításai elsősorban az ómagyar kor névanyagára vonatkoznak. BÁBA BARBARA közelmúltban megjelent, a földrajzi köznevek és névformánsok elméleti kérdéseit tárgyaló munkájában ugyancsak megemlíti a *soka*, illetve a *népe* településnév-alkotó formánsokat is. Ezek az ún. szekundér topoformánsok annak ellenére állnak a helynevekben formáns szerepben, hogy mint közszavaknak nincs földrajzi köznévi jelentésük (2016: 50).

Munkámban e két településnév-formáns helynevekben betöltött szerepét vizsgálom. A két lexéma alapvetően különbözik a korábban már említett *telek ~ telke*, *falu ~ falva* stb. formánsoktól, hiszen egyfelől nem rendelkeztek olyan mértékű produktivitással, mint ez utóbbi lexémák. Másfelől a *telek ~ telke*, *falu ~ falva* stb. esetében (a korábbi kutatások fényében) egyértelműnek tűnik a korai 'település' jelentésben történő használatuk, a *sok(a)* és a *nép(e)* ilyen funkcióját, szemantikai szerepét azonban nem bizonyította a szakirodalom. Ennek elemzésére vállalkozom az alábbiakban.

2. Mindenekelőtt a *sok(a)* és a *nép(e)* lexéma etimológiájára vonatkozó ismereteket foglalom össze.

2.1. PAIS szerint a *sok* rokonnyelvi megfelelői (cseremis *čok*, zürjén *čok*, vogul *šoaw*, osztják *šikh*) alapján a szó eredeti jelentése a magyarban is a 'sűrű' volt, s ez még akkor is élhetett, amikor az itt tárgyalt helynevek keletkeztek. A melléknévi jelentésen kívül azonban a lexémát főnévként 'bozót, sűrűség' értelemmel is használták. A magyar nyelvben a *sűrű* 'sűrűség'-et, 'kisebb erdő'-t is jelenthet, így PAIS szerint akár az ezt a szót tartalmazó településnevekben is kereshetjük a '(sűrű) erdő' szemantikai tartalmat (1914: 258–259). Újabb etimológiai szótáraink is hasonlóképpen vélekednek a lexéma eredeti jelentésével kapcsolatban, s elsődlegesen a 'sűrű' jelentését adják meg. A *sok* ezek szerint is ősi, finnugor eredetű szó, melynek finnugor alapalakja a **čukkz* vagy a **čokkz* 'sűrű, tömör' lehetett (EWUng., TESz., EtSzt. *sok*). A lexéma a TESz. szerint összevethető a vogul *šâβ* 'sok', a zürjén *ššek* 'sűrű, sűrűn növény (vetés, erdő)', illetve a cseremis *čok*, *čoka* 'vastag, sűrű (pép)' jelentésű szavakkal. A finn-

ugor etimológiai szótárak ezeknél is jóval gazdagabb ide tartozó szóállományt mutatnak be (MSzFgrE., UEW.). Mindegyik szótár megegyezik abban is, hogy a szó eredeti 'sűrű' jelentéséből jött létre a 'sokaság' értelme, s a későbbiekben a magyarban és a vogulban 'sok' jelentése alakult ki. Az UEW. szerint is elsődlegesen 'dicht, dick', azaz 'sűrű' volt a szó jelentése, melyből a későbbiek során 'viel, viele', tehát 'sok' szemantikai tartalom alakult ki (MSzFgrE., UEW. *sok*). A helynévi összetételekben jelentkező 'falu' jelentése a 'sokaság' jelentésen keresztül fejlődhetett ki.

2.2. BUDENZ JÓZSEF a *nép* szót régi összetételnek tartja, melynek első része a *né* 'nő', második része pedig a *pe* 'fi, férfi' (1867). JUHÁSZ JENŐ nem ért egyet BUDENZ magyarázatával (1937). Arra mutatott rá egyrészt, hogy az osztják *poχ*, vogul *piγ*, zürjén és votják *pi*, finn *poika* szavaknak a magyarban nem **pi*, hanem *fi* a megfelelője, másrészt viszont azt is megjegyzi, hogy a finnugor szókezdő **p*-nek a magyar nyelvben néha valóban *p*- felel meg (*por*). Kiemeli, hogy a magyar *fi* (vagy akár **pi*) szóvégi *-i* hangja nem tövéghangzó, így az *-i* hangnak e helyütt meg kellett volna maradnia. A *fi* (vagy **pi*) szóhoz a külön életet élő magyar nyelvben mély magánhangzót tartalmazó toldalékok járulnak (*fiam, fiunk*), az összetételek ragozásánál és továbbképzésénél pedig nem az előtag, hanem az utótag az irányadó, így a *nép* szóhoz veláris toldalékoknak kellene kapcsolódniuk. JUHÁSZ szerint a *nép* a *nő* ige származéka, mégpedig abból a *-p* deverbális névszóképzővel létrejött alakulat.

KUBINYI LÁSZLÓ szerint (1967) a *nép* mint szóösszetétel a magyarság külön életében keletkezhetett, mert bár analógiái megtalálhatók az obi-ugor nyelvekben, de nincsenek pontos megfelelői. Az összetétel a szóeleji *p > f* változás megindulása előtt, azaz valószínűleg a török hatás kora előtt keletkezett. KUBINYI nézete alapján az utótagként szereplő **piγs*-féle alakban fellelhető *γ* utáni tövéghangzó igen korai eltűnése, a *γ* vokalizálódása, illetve a kettőshangzóból keletkező *-í (-i)* megrövidülése következhetett be, s az így létrejövő *-i* az ómagyar kori szóvégi eltűnő magánhangzók sorsára jutott.

Az újabb etimológiai irodalom a *nép* szót bizonytalan eredetűnek, esetleg összetételnek tartja, amelynek előtagja talán a *nő* főnév elhomályosult *né* változata, utótagja pedig a *fi* 'fiú, férfi' főnév ősmagyar előzménye lehet (TESz., EWUng., EtSz., MSzFgrE.). Az összetétel tagjai mellérendelő viszonyban állnak egymással és a szó eredetileg férfiakból és nőkből álló közösséget jelölt. Az összetétel feltehetőleg az ősmagyar kor elején keletkezhetett, előzménye a **neγpi* (> **neγ3pi*) lehetett (TESz. *nép*).

2.3. A fentiekből kitűnik, hogy jöllehet a *sok* és a *nép* lexéma etimológiáját illetően még ma is mutatkoznak bizonytalanságok a szakirodalomban, jelentésüket illetően azonban valószínűnek tűnik, hogy az ómagyar kor elején mindkettőnek volt '(emberek) sokaság(a)' jelentése, amely alapján helynevekbe is

bekerülhetett, s ott településnév-formánsként szerepelve ’falu, település’ értelmet kaphatott.

3. J. SOLTÉSZ KATALIN a tulajdonnév funkciójáról és jelentéséről írt munkájában (1979) megállapította, hogy a tulajdonnevek nagy részét bizonyos alaki sajátosságaik alapján ismerhetjük fel. Névformánsoknak nevezi azokat az egyes névfajtákra jellemző szóelemeket, utó- vagy előtagokat, képzőket, illetve funkciótlan végződéseket, amelyekkel az ember a meglévők mintájára új neveket alkothat. A helynevek rendszerszerű formánsai között a földrajzi közneveket (*hegy, falu, utca* stb.) említi (1979: 19–20).

TÓTH VALÉRIA a településnevek változástipológiáját bemutató munkájában egy esettanulmányban tért ki a településnév-formánsok kérdésére. Meglátása szerint az egyéb tulajdonnevekhez hasonlóan a helyneveket is felismerhetjük jellegzetes alaki sajátosságaik alapján az adott tulajdonnévi funkciójukban. Településnév-formánsnak nevez „minden olyan morfémát, amely egy adott nyelvben valamely korszakban a településnévi státusz nyelvi kifejezésére szolgált, és arra, hogy általa újabb és újabb településneveket hívjunk életre. Az adott nyelvi képződmény településnévi szerepe tehát valójában éppen e formánsoknak köszönhetően teremthető meg.” (2008: 182).

A településnév-formánsok körének meghatározása azonban nem könnyű feladat, hiszen a szóba jöhető elemek eltérő gyakoriságúak, különböző kronológiájúak, illetve a szóföldrajzi jellemzőik, valamint a funkcionális gyökereik is nagyon különbözhetnek (TÓTH 2008: 185). TÓTH VALÉRIA a településnév-formánsoknak három csoportját különíti el. Elsőként a *falu ~ falva, ülése, szállás(a), város, lak(a), ház(a)* lexémákat emeli ki, amelyek jelentésüknél fogva eleve alkalmasak voltak települések megjelölésére. Szófajukat tekintve ezek a szavak főnevek és egyértelműen azt jelzik, hogy az adott területen közösségek, lakott helyek jöttek létre. Ezek az elemek tekinthetők a településnév-formánsok magvának: primér településnév-formánsoknak nevezzük őket. A második csoportba azokat a földrajzi közneveket sorolja, amelyek eredetileg a főként valakihez tartozó ’föld, birtok’ jelentést hordozták magukban: *föld(e), telek ~ telke*. A harmadik típusban pedig olyan névalkotó elemeket említi, amelyek elsődlegesen más, nem valamiféle lokalitásra utaló jelentéssel rendelkeztek, a későbbiek során azonban szemantikai tartalmuk átértékelődésével újabb nyelvi funkció ellátására is alkalmassá váltak. A *nép(e)*, illetve a *sok(a)* formánsoknak a településnév-adás kezdeti időszakában a személyekre vonatkozó jelentése változott meg olyan módon, hogy képesek lettek ezen új funkció betöltésére (2008: 185–186).

Lényegében e gondolatmenet mentén, de abban fontos további kritériumokat is hangsúlyozva halad tovább tanulmányában BÁBA BARBARA, amikor az elsődleges (primér) lexikális helynévformánsok definitív jegyeként azt határozza

meg, hogy azok jelentése megegyezik a szótári (közszói) jelentésükkel, míg a másodlagos szekundér topoformáns a közszói jelentés módosulása nélkül, tulajdonképpen a gyakori használat miatt válhatott helynévformánssá (2013: 104–105). A szerző egy korábbi írásában a fanevek esetleges helynévformáns szerepét vizsgálva jutott arra az eredményre, hogy jelentős eltérések vannak az egyes fanevek helynevekben való gyakoriságát illetően, illetve némely fanevek helynévformánsi szerep betöltésére is alkalmasak lehettek (2012: 74).

RÁCZ ANITA Bihar vármegye településneveinek nyelvészeti elemzése során külön fejezetben foglalkozott a földrajzi köznévi utótagú településnevek csoportjával, különösen a *-falu/-falva*, a *-telek/-telke*, a *-háza*, a *-lak(a)*, az *-ülés(e)*, a *-sok*, illetőleg a *-földe* lexémák helynévalkotó szerepével. Megállapította, hogy amíg a korai ómagyar korban a magyar nyelv egyik legáltalánosabban elterjedt névtípusa a puszta személynévi alapú településnév volt, addig a 13. századtól már az összetett nevek térhódítása figyelhető meg. Ekkortól ugyanis a személynévhez kapcsolódó valamilyen települést jelölő földrajzi köznévvvel (*-laka*, *-háza*, *-falva*, *-földje*, *-tel(e)ke*, *-ülése* stb.) alkotott településnevek válnak gyakorivá (2005: 146). A vizsgált vármegyében a *sok* lexéma azonban mindössze egyetlen település, *Belsok* nevében jelenik meg (i. m. 162).

A következőkben a *sok(a)*, illetve a *nép(e)* névformánst tartalmazó településnevek földrajzi jellegzetességeit, hangtörténeti változásait, a lexémák produktivitását és kronológiai sajátosságait mutatom be.

4. Azt már a korábbiakban is említettem, hogy a *sok(a)* és a *nép(e)* lexéma településnevekben való használata az ómagyar korban nem mondható gyakornak. De az még az általam összegyűjtött kisszámú településnévből is kitűnik, hogy e lexémák funkciója a helynevekben a lakott hely kifejezéséhez kötődik. Esetükben tehát a vizsgált korszakban számolnunk lehet esetleg egyfajta 'település' szemantikai tartalommal is, ami azonban csupán a lexémák helynevekbeli használatában mutatkozik meg, közszói szerepükben nem: ilyen értelmű említését ugyanis nem ismerjük e szavaknak. A *sok(a)* és a *nép(e)* nevekbeli előfordulásai között azonban különbségek is mutatkoznak, ezért azt is vizsgálnunk kell, hogy ez az eltérés érinti-e a névformáns szerepüket is.

4.1. A *sok(a)* utótagú településnevek összegyűjtését és részletekbe menő elemzését PAIS DEZSŐ végezte el a fentebb már említett munkájában (1914), 21 településnév (*Ádámsoka*, *Alsok*, *Árpádsoka*, *Belsok/Bélsok*, *Csákányegyház(as)soka*, *Györgysoka*, *Kondakorsoka*, *Leánysoka*, *Lúzsok*, *Magyarsók*, *Malomsok*, *Németsók*, *Papsoka*, *Potsoka(telek)*, *Repesoka*, *Semjánsoka*, *Szársok*, *Szebensoka*, *Tósok*, *Tótsók*, *Udvarsoka*) elő- és utótagját magyarázva. Vizsgálatai során PAIS abból a megfigyelésből indult ki, hogy a *sok* lexémát tartalmazó településnevek mellett rendre ott szerepelnek a *possessio*, *predium*, *terra*, *oppidum*, *villa* lakott helyre utaló latin helyfajtajelölő földrajzi köznevek (pl. [1237–

1240]: pr. *Semyansuka*, Gy. 2: 623, 1348: villa *Molunsuk*, Cs. 3: 552, vö. PAIS 1914: 257). Ez alapján pedig joggal feltételezhető, hogy a *sok* szó a 'multus' jelentésen kívül rendelkezhetett egy 'falu' vagy azzal rokon szemantikai tartalommal is. Ezt az elgondolást támaszthatja alá PAIS szerint a *Leánysoka* település német megfelelőjében előforduló *dorf* 'falu' lexéma is (vö. 1359: *Lendorph*, 1487: *Lendorf*, pred., Cs. 3: 682).

4.2. PAIS DEZSŐ vizsgálatai óta több mint száz év telt el. Ez alatt az idő alatt a történeti földrajzi kutatások, az oklevélkiadások stb. számos olyan adatot hoztak elő, amelyet PAIS nem ismerhetett. Ezért szükségesnek tűnik az adatok kiegészítését, korrekcióját elvégezni. A következőkben azoknak a településneveknek az adatait, illetve településtörténeti információit közlöm, amelyek meglátásom szerint biztosan e névtípusba tartoznak. Az áttekintést a nevek első előfordulásának időrendje szerint végzem el.

Papsoka 'település az egykori Zala vm.-ben Füredtől ÉNy-ra'. Első hiteles említése a Tihanyi összeírásból való: 1211: *Popsoca* ~ *Popsosca* ~ *Poposca*, de hamis oklevélben már korábbi dátummal is feltűnik: +1092/+1274/1399: *Popuska* ~ *Poposka*. Még a 14. század elején is a tihanyi apátságé: 1267: *Popsuka*, 1314: *Popsuka* (KOVÁCS 2015: 87).

A névben az első névrész a *pap* 'vallási szertartásokat végző személy', az utótag a *soka* egyes szám harmadik személyű birtokos személyjellel ellátott, 'település' jelentésű lexéma. KOVÁCS ÉVA szerint „az elnevezés a falu egyházi birtoklására utalhatott, esetleg éppen azzal összefüggésben, hogy a tihanyi apátsághoz tartozott” (2015: 88). A korábbi adatolású *Poposca*, illetve a *Popuska* névalakok esetében elképzelhető, hogy a lejegyző fölcserélte a *p* után álló *s* és *o/u* betűt. A mai helynévallományban Balatonfüreden néhány mikrotoponima őrzi az egykori település emlékét: *Papsoka*, *Papsoka templomrom*.

Alsok 1. 'település Győr vm. DK-i részén, a mai Pannonhalma helyén' [1237–1240]: *Olsuc*, pr., 1334, 1334/XVIII. sz.: *Alsok*, v. (Gy. 2: 633), 1359, 1368, 1419: *Olsuk*, p., v., 1398, 1450: *Alsok*, v. (Cs. 3: 543). **2.** 'település Somogy vm.-ben, 1950-ben Csurgóhoz csatolták' 1536, 1773, 1808: *Alsok* (KISS 2006: 239).

1. A településnév *al* előtagja vélhetően azt jelzi, hogy a „váralja-vásárhely” jellegű falu Szentmárton monostora alatt jött létre. Neve erre utalhat (BÉNYEI-PETHŐ 1998: 17, FNESZ. *Pannonhalma*). A település a pannonhalmi bencés apátság birtokába tartozott (PAIS 1914: 257). Ugyanitt CSÁNKI *Felsok* adatot is említ (1453: *Felsok*, Cs. 3: 543) a mai Pannonhalma nevéként. **2.** PAIS DEZSŐ véleménye szerint jelentése elszigetelődött a *sok* szótól, mivel a szó rövid magánhangzója megnyúlt: *Alsók* (PAIS 1914: 258). Erre utaló adatát azonban nem említi. KISS LAJOS szerint a Somogy megyei *Alsok* név az *al* 'alsó' és a *sok* 'falu' jelentésű szó összetétele (2006: 239).

Semjánsoka ’település Győr vm.-ben, a mai Pannonhalmától ÉK-re’ 1216 Pp/1225 k.: *Semian*, p., [1237–1240]: *Semyansuka*, pr., 1278: *Symiansuka* (Gy. 2: 623), 1357, 1358, 1384: *Semyensuka*, p., t. (Cs. 3: 557), 1808: *Selyemcsuk*, pr. (Lipszky Rep. 1: 598).

A településnév a *Simeon* személynévből alakult, amelynek *Semian* [semján], *Symian* [simján] és *Semien* [semjén] alakváltozatai is használatban voltak (ÁSz. 715–719). A településnév eredeti alakja *Semján* lehetett, ami kiegészült a *soka* utótaggal: *Semjánsoka*, de a két névforma akár párhuzamos névadás eredménye is lehet (BÉNYEI–PETHŐ 1998: 46–47, vö. TÓTH 2008: 72). Később az előtag személynévi jellegének elhomályosulása folytán a deszemantizáció folyamata érintette a nevet: *Semjánsoka* > *Selyemcsuk* (ehhez lásd TÓTH 2008: 166). Ma *Selyemcsuk* néven pusztá Pannonhalmától északkeletre (FNESz. *Selyemcsuk*).

Udvarsok(a) ’egykori település Veszprém vm.-ben Pápa mai területén’ 1245, 1255: *Ozorsuka* (ÁÚO. 2: 185, 186, PAIS 1914: 256), 1330: *Vduorsuk* (PRT. 8: 307).

PAIS az *Azar* személynévből alakult helynévnek tartja (1914: 256). Valószínűbb azonban, hogy a név előtagja az *udvar* ’nemesi kúria, az uralkodó székhelye’ jelentésű köznévfő (TESz. *udvar*), amit az a körülmény is erősít, hogy udvarnokok falvaként szerepel. HOFFMANN ISTVÁN szerint az *Ozorsoka*, illetve az *Udvarsoka* változat esetében nem tudjuk biztosan eldönteni, hogy azonos vagy különböző településeket jelöltek-e. Az *Ozorsuka* szerinte esetleg téves lejegyzés eredménye lehet, talán az *Udvar Udar* ~ *Odar* alakjából (2017: 57–58). (A szláv szóeleji *dv-* magyarban történő feloldásához lásd KENYHERCZ 2013: 147–148.)

Györgysoka ’település Pozsony vm.-ben Dunaszerdahelytől DNy-ra’ 1253: *Gyurgsuka* (ÁÚO. 2: 244), 1431: *Gyerczeka*, 1773: *Dercsika* (FNESz. *Dercsika*).

A *Györgysoka* névváltozat a *György* személynév és a *soka* egyes szám harmadik személyű birtokos személyjellel ellátott, ’település’ jelentésű lexéma összetétele. Az összetétel elhomályosodásával a *Györgysoká*-ból *Dercsika* jött létre (FNESz. *Dercsika*). Az elhomályosulás folyamatát már a 15. századi *Gyercseká*-nak olvasható adat is jelzi.

Tósok ’település Veszprém vm.-ben (Somló)Vásárhelytől K-re’ 1262: *Tosuk* (ÁÚO. 8: 48), 1266: *Thovsoch*, v., 1319: *Thosuk*, 1477, 1488: *Thosok* (Cs. 3: 257).

A név előtagja a *tó* földrajzi köznévfő, mely a település fekvésére utalt (VMHL. 374). KISS LAJOS szerint ’tó melletti falu’ az értelme (FNESz. *Tósok*). Tósok és Berénd falvakat 1950-ben egyesítették *Tósokberénd* néven, ma Ajkához tartozó városrész: *Tósok* (VeMFN. 3: 183–184).

Árpádsoka ’egykori település Pozsony vm.-ben, Bős mai határában’ 1269, 1270: *Arpadsuka* (ÁÚO. 8: 225, H. 1: 54).

Az *Árpád* személynév (ÁSz. 74) és a *soka* összetétele. Néha Győr vármegyéhez is számították.

Potsoka ’település Veszprém vm. Ny-i–középső részén, a Halyagos patak mellett’ 1271: *Pothsukateluk* terra fimata iuxta aquam Halagos (ÁÚO. 8: 367).

Az említés *Potsoka* falu *Telek*-nek nevezett részére vonatkozhat, amely eredeti jelentése szerint ’trágyázott föld’ értelmű (TESz. *telek*), amelyre az itt idézett latin szövegrész is utal. *Potsoka* falu nevének előtagja a *Pot* személynév (ÁSz. 648).

Malomsok 1. ’település az egykori Győr vm. DNy-i részén, a mai Veszprém megyében’ 1235: *Mulunsuk* (Gy. 2: 607). **2.** ’egykori település Győr vm.-ben, a későbbi Pataháza alsó része’ 1271/1295/XVIII: *Malomsok* (Gy. 2: 607).

A név a magyar *malom* ’gabona őrlésére szolgáló berendezés’ és a *sok* ’falu’ jelentésű közszavak jelentéssűrítő összetétele, tehát ’olyan falu, amelynek malma van’ (vö. FNESz. *Malomsok*). **1.** A *malom* lexéma *n*-nel történő írásmódja kiejtésbeli részleges hasonulását jelezheti, de magyarázható a *malom* szó *molon* változatával is, amelyből például a *molnár* szó is ered (BÉNYEI–PETHŐ 1998: 21). Nevét a Rábán és a Marcalon hajdan működő sok malomról kapta. A települést ma is *Malomsok*-nak nevezik (VeMFN. 2: 29). **2.** A középkorban önálló település volt. Ma Győr külvárosa, a Kis-Duna északi partján (GyMSMFN. 2: 71).

Ádámsoka ’egykori település Zala vm.-ben, pontos helye ismeretlen’ 1304: *Adam Suka*, t. (AnjouOklt. 1: 318).

Az *Ádám* személynév (ÁSz. 46–47) és a *soka* összetétele.

Leánysoka ’település Moson vm.-ben Magyaróvártól DNy-ra’ 1353: *Leansuka*, 1359: Aykas de *Leansuk* [ɔ: *Leyansuk*] sive de *Lendorph* ~ *Lesansuk* [ɔ: *Leyansuk*], p. (Gy. 4: 155).

PAIS DEZSŐ azzal indokolja az első névrész *leány* szóval való azonosíthatóságát, hogy a környéken feküdt egy *Legéntó* nevű helység is (PAIS 1914: 255). A *Lendorph* a név német nyelvű megfelelője, amelyben a *dorf* utótag szerepel a *sok* fordításaként.

Szebensoka ’település valószínűleg Pozsony vm.-ben, pontos helye ismeretlen’ 1386: *Sebenssoka* (PAIS 1914: 256, F. 9/1: 324).

A név első névrésze talán azonos a *Zeben* személynévvel (1282, ÁSz. 840), olvasata, azonosítása azonban bizonytalan.

Belsok ~ Bélsok ’település Bihar vm.-ben a Fekete-Körös és a Gyepes patak régi összefolyásánál’ 1398, 1421, 1489, 1493: *Belsok*, p., 1399: *Beelsok* (Cs. 1: 604, RÁ CZ 2007: 49), 1560: *Beelzek* [romlott alak] (RÁ CZ 2007: 49).

A *bel* ’belső’ helyviszonyjelölő elem GYÖRFFY ISTVÁN véleménye szerint az erdő belsejére, a benne levő községre utal (1913/1942: 302). JAKÓ az előtagban szláv eredetű ’irtás’ jelentésű szót lát (1940: 11). RÁ CZ ANITA szerint az ilyen neveknek Bihar megyében nem léteztek antonimapárjai, így kevésbé lehet az előtagjuknak viszonyító jelentése (2007: 47). Az adatok olvashatók *Bélsok*-nak

is, amit a betűkettőzések forma is támogathat (vö. i. m. 49). Ebben az esetben viszont a *Bél* előtag személynévként is azonosítható (vö. ÁSz. 104, FNESz. *Bakonybél*). KNEI ZSÓKA a *sok* lexéma földrajzi elhelyezkedésével kapcsolatban azt a megállapítást teszi, hogy leginkább a Dunántúlon fordulnak elő ilyen utótaggal ellátott helynevek (vö. 1943: 129), amely alól kivétel *Belsok/Bélsok* település, amely Bihar vármegyében található.

Sársok ’település Somogy vm.-ben, pontos helye ismeretlen’ 1402: *Saarsok*, p. (Cs. 2: 639).

A *Sársok* név a *sár* ’vizes anyag’ főnév és a régi *sok* ’falú’ jelentésű földrajzi köznévi összetétele (vö. FNESz. *Sérsek*). Eredeti jelentése tehát ’sáros falú’ volt (VÁRKONYI 1984: 13). Az előtag esetleg *szár*-nak is olvasható.

Repesoka ’település az egykori Zala vm.-ben, Tapolcától D-DNy-ra’ 1420, 1450: *Repesoka* (Cs. 3: 98), 1773: *Raposka* (FNESz. *Raposka*).

A név előtagja a *Repe* személynév (1226/1229, ÁSz. 674, FNESz. *Raposka*). A személynévnek a használatból való kiesését követően a településnevet a deszemantizáció folyamata érintette: *Repesoka* > *Raposka* (vö. TÓTH 2008: 148).

(Csákány)egyház(as)soka ’egykori település Vas vm.-ben Doroszló belterületétől D-re’ 1469: *Chakaneghazsoka*, p., 1500: *Eghazassoka* (Cs. 2: 740).

Az egykori *Csákány* település (1248: *Chacan*, Cs. 2: 740) vagy annak egy része később templomáról *Egyházascsákány*-ként (1424: *Eghazaschakan*, Cs. 2: 740) is szerepel. Ennek a névnek a változata a *soka* földrajzi köznévi utótaggal egészült ki, és *Csákányegyház(s)oka*-ként említik. Ebből rövidülhetett le az *Egyházassoka*. KISS LAJOS ebből a névalakból vezeti le a ma *Hásika* néven szereplő határrész megnevezését (FNESz. *Hásika*), ami az egykori településnév deszemantizációját jelzi.

Felsok ’egykori település Abaúj vm.-ben, Szedlec határában’ 1486: pred. *Felsok* al. nom. *Felsew Zedlec* (Cs. 1: 218).

PAIS nem említi, csak az itt említett egyetlen adatát ismerjük, esetleg csak falurész jelölőjeként. Értelme ’felső falú’ lehetett.

Kondakorsoka ’település Vas vm.-ben Szombathelytől DK-re’ 1510: Poss. Herman al. nom. *Condakorsoka*, 1510: poss. Waydafalva al. nom. *Condakorfalwa* (Cs. 2: 755, 807).

A település *Kondakor* néven tűnik fel (1281: terra *Kundakur*, Cs. 2: 766), amely bizonyára személynévi eredetű (ÁSz. 467). A több néven is szereplő település vagy települések névadási folyamatait nehéz követni: a *Kondakor* helynév kiegészülésével talán egymással párhuzamosan jöhetett létre a *Kondakorsoka* és a *Kondakorfalva* névváltozat.

4.3. PAIS DEZSŐ olyan nevekre is kitért, amelyek etimológiájáról, illetve az utótagjuk jelentéséről megítélése szerint nem nyilatkozhatunk egyértelműen. A

Baranya vármegyei *Lúzsok* (1346: *Lusuk*, p., Gy. 1: 337) esetében például úgy véli, nem tudhatjuk, hogy valóban a *lú/ló* + *suk/sok* szó összetételéről van-e szó (1914: 258). A kétségkívül ebbe az etimológiai körbe tartozó nevekkel összevetve azonban megállapítható, hogy a név szóbeljei *zs* hangja nem támogatja ezt a feltevést, ugyanis egyetlen kétségtelenül *sok(a)* névrészt tartalmazó névben sem találunk *s > zs* változást. KISS LAJOS a nevet egy szláv 'kis berek, kis rét' jelentésű földrajzi köznévből származtatja, így a településnév a magyarban szláv eredetű (FNESz.). PAIS néhány olyan nevet is ide tartozónak mond, amely ma *Sók*-nak hangzik annak következtében, hogy a „*sok*-tól való elszigetelődéssel a *sok* rövid magánhangzója valami okból megnyúlt” (1914: 258). Az e tekintetben szóba jövő, Pöstyén mellett fekvő Nyitra megyei *Sók* falu adatai azonban már az első előfordulásban is hosszú magánhangzót mutatnak (1324/1326/1327: *Souk*, 1325: *Sook*, Gy. 4: 461). Az Érsekújvárhoz közeli, a mai *Sókszelőce* névében szereplő egykori *Sók* település első adata ugyan *sok* olvasatú is lehet (1252: *Suk*, FNESz. *Sókszelőce*), ám egy 'falu' jelentéssel névformánsként szereplő szó önmagában aligha tölthetett be helynévi szerepet. KISS LAJOS is személynévi eredetűnek tartja ezt a nevet (vö. 1138/1329: *Suk*, szn., ÁSz. 734), de nem veti el a fenti egyeztetés lehetőségét sem. Gyanúba jöhet előfordulásai alapján a Galgóchoz közeli, Nyitra megyében fekvő *Zsúk* is (1229: *Such*, v., 1244: *Suk*, t., de, 1276: *Suuk*, 1281>1402: *Nemethzuk*, Gy. 4: 493), valamint a Kolozs megyei *Zsuk* is (1314: *Suk*, de, 1312: *Zuku*, 1332: *Zuk*, Gy. 3: 379). Ezek azonban személynévből keletkezett helynevek (FNESz. *Alsózsuk*), így a továbbiakban értelemszerűen nem veszem figyelembe őket, ahogyan a fentiekben szereplőket sem.

4.4. A *sok(a)* lexémával mint utótaggal álló településnevek elemzésekor az előtagok is figyelmet érdemelnek, ezek ugyanis az utótagok szemantikai tartalmának a megvilágításához is hozzájárulhatnak.

A *sok(a)* utótagú településnevek közül 7-nek az előtagjaként személynév áll: *Ádámsoka* (vö. 1121/1420: *Adam* szn., ÁSz. 46), *Árpádsoka* (vö. 1181: *Arpad* szn., ÁSz. 74), *Györgysoka* (vö. 1208/1359: *Gurg* szn., ÁSz. 357), *Potsoka* (vö. [XI]/KrónKomp: *Poth* szn., ÁSz. 648), *Repesoka* (vö. 1226/1229: *Repe* szn., ÁSz. 674), *Semjánsoka* (vö. 1138/1329: *Simian* szn., ÁSz. 716), *Szebensoka* (vö. 1282: *Zeben* szn., ÁSz. 840). E településnevek valószínűleg birtoklásra utalhattak, s bennük a birtokost a személynévi első névrész nevezhette meg. Esetleg a személynévi előtaggal álló nevek közé sorolható *Bélsok* és bizonyos tekintetben *Kondakorsoka* megnevezése is. (Ez utóbbi a *Kondákor* helynévből alakulhatott ugyan, ám ennek személynévi eredetét az adott kor nyelvhasználói még érzékelték.)

Ehhez hasonló csoportot alkotnak azok a településnevek, amelyeknek az előtagja ugyancsak birtoklásra utalhatott, ám a birtokos személyét itt foglalkozás-

vagy méltóságnév, azaz személyjelölő köznévi jelölte: *Leánysoka*, *Papsoka*. Talán ezt a névtípust, a személyjelölő szó + *soka* összetételeket tarthatjuk a *sok(a)* utótagú településnevek magvának, esetleg egyben a legrégebbi csoportjának is, amelyekben a *soka* 'sokaság, emberek csoportja' jelentése is meglehetősen: az *Ádamsoka* például az 'Ádám emberei' értelmet is hordozhatta, amellet, hogy már a 'falu' jelentése is kialakulhatott. Erre utal az is, hogy minden ide tartozó névben 3. személyű birtokos személyjeles *soka* formában szerepel az utótag.

Egyértelműen névformáns szerepű, azaz 'falu' jelentésű a *sok* azokban a nevekben, amelyekben az előtag építményre utal: *Malomsok* (2 névben), *Udvarsok(a)*, *Egyház(as)soka*, vagy földrajzi környezetet jelöl: *Tósok*, *Sársok*. E nevekben a *sok* többnyire jelöletlen formában szerepel, jelölt formában csak a *Csákányegyház* formából létrejött másodlagos névalakulat és a bizonytalan azonosítású *Ozorsoka* (= *Udvarsok*?) áll. Névformáns szerepű és alapalakban fordul elő a *sok* a két-két *Alsok* és *Felsok* és esetleg a *Belsok* névben.

4.5. A *sok(a)* utótagú településnevek földrajzi elhelyezkedését illetően azt láthatjuk, hogy a legnagyobb arányban a Dunántúl északnyugati területén található, döntően a Balaton vonalától északra. Győr megyében 5, Veszprém megyében 3, Vasban 2, Zala megye balatonfelvidéki részén 2, továbbá egy pontosabban nem lokalizálható, Moson megyében egy, Pozsony megyében 3 (közülük egy pontosabban nem lokalizálható), Somogyban 2 (egy pontosabban nem lokalizálható) *sok(a)* névrészt tartalmazó településnév található. Ezek alapján akár tájszónak is találhatnánk a *sok* 'falu' értelemben való, helynevekben történő használatát, ám egy-egy település nevében Abaúj és Bihar megyében is előfordul, igaz, az előbbi helyen csupán egyetlen adattal szerepel. A nevek térbeli helyzetét az 1. térkép szemlélteti.

4.6. A *sok(a)* utótagú településnevek a 13. század elejétől szerepelnek a forrásokban, az összes általunk ismert név csaknem fele ebben az évszázadban tűnik fel, mégpedig a névrész bázisterületének mutatkozó, a Balatontól északra fekvő térségben: Zala, Veszprém, Győr, Pozsony megyében. Az első előfordulások második fele a 14–15. századra esik, de átnyúlik még a 16. század első felére is. A megjelenést illetően e nevek feltűnése egybeesik a *falu* utótagú nevek első előfordulásaival, ám ez utóbbi névcsoport igazán aktív terjedést csak a 14. században mutat (HOFFMANN–RÁCZ–TÓTH 2017: 157). Így a két hasonló névszerkezeti típus relatív kronológiáját a hasonlóságok mellett némi különbség is jellemzi.

4.7. A településnevek változását vizsgáló munkájában TÓTH VALÉRIA foglalkozott azzal a jelenséggel, hogy a név elsődlegesen meglévő transzparenciája olykor elvész (deszematizáció), vagy éppen valamilyen ok, körülmény (például névkölcsönzés) miatt nem transzparens név új értelmet nyer (reszematizáció) (2008: 148). A *sok(a)* lexémát tartalmazó településneveket számottevően

érintette a deszemantizáció folyamata: *Semjánsoka* > *Selyemcsuk*, *Györgysoka* > *Dercsika*, *Egyházassoka* > *Hásika*, *Repesoka* > *Raposka* (i. m. 162). E településnevek morfológiai összetettségének tudata azáltal szűnhetett meg a névhasználók számára, hogy a *sok(a)* földrajzi köznévi szerepe elhomályosult, de szerepet játszhatott ebben az előtagok eredeti jelentésének (személynévi jellegének) az elhomályosulása is. E változással párhuzamba állíthatjuk azt a módosulást, ami egyes víznevekkel is történt: a *jó* és az *aszó* 'vízfolyás' értelemben avult ki a nyelvünkől, utat engedve a hangalaki változásoknak (i. m. 162–163).

5.1. A következőkben a *nép(e)* utótagú nevek bemutatását végzem el a *sok(a)* utótagú településnevek elemzéséhez hasonlóan.

Asszonynépe 'település Alsó-Fehér vm.-ben Enyedtől K-re' 1177/1202–1203/1337: *Ascen nepe*, 1317/1317, 1319, 1329, 1332–1335/Pp. Reg.: *Azunnepe*, pr., t., v., 1332–1335/Pp. Reg.: *Zunmepe* ~ *Azunepe* ~ *Azumepe* (Gy. 2: 131), 1452: *Azzonnepe* (Oklsz. *nép*).

A településnév első névrésze az *asszony* 'királyasszony, úrnő' jelentésű főnév (TESz. *asszony*), utótagja a birtokos személyjellel ellátott *nép* 'szolgálattal tartozó emberek csoportja' (FNESz. *Asszonynépe*). Az *Asszonynépe* helységnevet Gizella királyné birtoklására utaló megnevezésnek szokás tekinteni. BENKŐ LORÁND szerint a név 11. század elejéről megfigyelhető analógia-nélkülisége az időszak nagy mértékű adathiányából fakad (2001: 46).

Papnépe 'település Pozsony vm.-ben Pozsonytól ÉK-re' 1290: *Popnepe*, t. (Oklsz. *nép*), 1335: *Popnepe* (AnjouOklt. 19: 38), 1337: *Papfalva* (F. 8/6: 141).

A településnév a *pap* 'vallási közösségben vallási szertartásokat végző személy' jelentésű (TESz. *pap*), illetve a *népe* egyes szám harmadik személyű birtokos személyjellel ellátott lexéma összetétele. A későbbiekben a név utótagja megváltozott: a *népe* helyére a *falva* került (*Papnépe* > *Papfalva*).

Bélaúrnépe 'szlavóniai birtok, Szentkirály, Mánd, Magyarad, Istvánd településekkel említik együtt' 1324, 1350: *Belaurnepe* (AnjouOklt. 8: 189, 34: 191).

A településnév első egysége a *Béla* személynév (ÁSz. 104–105), melyhez az *úr* 'a hatalom és a vagyon birtokosa', 'uralkodó, parancsoló' jelentésű lexéma (TESz. *úr*) járul, s e szerkezethez a *népe* egyes szám harmadik személyű birtokos személyjellel ellátott lexéma kapcsolódik. KRISTÓ GYULA szerint aligha hihető az a feltevés, hogy a 11. századi dukátus ura, Béla herceg volt a település birtokosa (KRISTÓ 1991: 388–389).

Újnép 1. 'település Temes vm.-ben Temesvártól DK-re' 1332–1337: *Wynepe*, 1332–1337: *Hyunep*, 1332–1337: *Hnyuep* (Cs. 2: 69). **2.** 'település Somogy vm.-ben Barcstól É-ÉNy-ra' 1352: *Wynepe* (Cs. 2: 654).

KISS LAJOS szerint az *Újnép* helynévnek 'újonnan telepített falu' a jelentése (FNESz. *Rinyaújnép*). Ma helynévi előtaggal használatosak: *Temesújnép*, *Rinyaújnép*.

Királynép(e) ’település Abaúj vm.-ben Kassától ÉK-re’ 1488: *Kyralnepy* (Cs. 1: 211), 1553: *Kyralnep* (FNESz. *Királynép*).

A településnév a magyar *király* ’az uralkodó fejedelemnél nagyobb, a császárnál kisebb rangúnak tekintett monarchikus államfő’ jelentésű (TESz. *király*) méltóságnévnek és a *népe* egyes szám harmadik személyű birtokos személyjellel ellátott főnévnek az összetétele. Arra utal, hogy a település az uralkodó birtoka volt (FNESz. *Királynép*). A birtokos személyjel redukciójával jött létre a *Királynép* névalak.

Várnépenéma ~ Úrnépenéma ’település Komárom vm.-ben Győrtől ÉK-re’ 1326/1326/1406, 1326/1406: *Varnepenema*, t., 1396: *Vrnepeniewma* (Gy. 3: 443), 1411, 1412: *Wrnenpenema*, p., 1514: *Urnepenema* (Cs. 3: 509).

A település jó ideig *Néma* néven szerepel (1222/1291: *Nema*, Gy. 3: 443), GYÖRFFY szerint a Duna-parton levő falut részben komáromi és szolnogyői várnépek, részben hercegi népek lakták: innen *Várnépenéma* és *Úrnépenéma* elnevezése. A *Néma* településnévhez a helység birtokosához tartozó népeket jelölő szerkezetek járultak jelzőként, talán a faluosztódás tényét is jelölve. Később *Kolozsnéma*-ként szerepel (FNESz. *Kolozsnéma*).

Várnépekarmacs ’település Zala vm.-ben Keszthelytől ÉNy-ra’ 1380: Poss. *Varnipe Karmach*, castrensium (Cs. 3: 68).

Karmacs település (1275: *Karamach*, Cs. 3: 68) valamely részét jelölhette, bizonyára azt, amelyet várnépek laktak. Karmacs részeit többféle néven is említi a középkorban: *Kiskarmacs*, *Egyházaskarmacs*, *Dánielkarmacs*.

Nemesnépfalva ’település Zala vm.-ben Csesztregtől DNy-ra’ 1407, 1513: *Nemesnepfalua*, 1441: *Felsewnemesnepfalva* (Cs. 3: 85), 1461: *Nemesnepfalwa* (OkI Sz. *nép*), 1493: *Alsonemesnepfalwa* (Cs. 3: 85), 1732: *Nemesnép* (FNESz. *Nemesnép*).

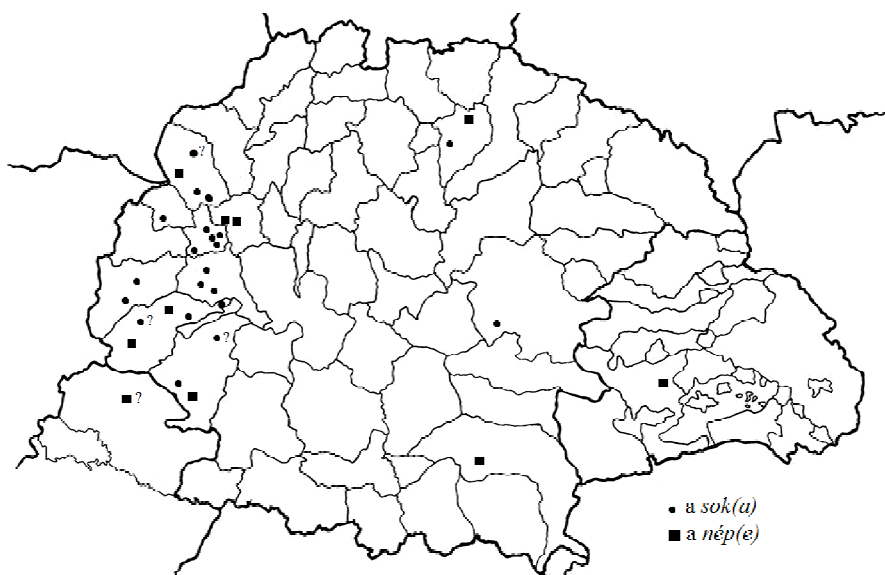
A településnév elsődleges *Nemesnépfalva* változata kisnemesi lakosságra utalhat: a *nemes* + *nép* / *falva* összetételéből épül fel. A későbbiekben a helynév végéről ellipszissel eltűnt a *-falva* utótag. Ezt a folyamatot a településnevek elliptikus változásában TÓTH VALÉRIA „messze legtipikusabb”-nak tartja (2008: 82).

5.2. A *nép(e)* földrajzi köznévvvel álló településnevek előtagjaként személynév vagy ezt tartalmazó szerkezet ritkán szerepel: *Bélaúrnépe*. E névtípusban jóval gyakoribb az, hogy a birtokos személyét foglalkozás- vagy méltóságnévvel, illetve társadalmi jogállásra utaló köznévvvel jelölték meg: *Asszonynépe*, *Királynépe*, *Papnépe*, *Úrnépe(néma)*. A névként álló szerkezetek az adott település lakosaira utalnak: ’a királynő / a király / a pap / Béla úr emberei’ jelentéssel. E jelölt birtokos jelzős szerkezetek metonimikusan váltak településnévvé, ugyanúgy, mint például a foglalkozásnevekből és a népnevekből alakult településnevek egyik típusa: *Orosz*, *Német*; *Ács*, *Szűcs*. Ezt bizonyítja az ilyen típusú

szervezetek jelzői használata már korábban is meglévő településnevek mellett: *Úrnépenéma, Várnépenéma, Várnépekarmacs* 'várnépek által lakott Karmacs nevű település', illetve a *falu* névrésszel alkotott összetétele: *Nemesnépfalva* 'nemesi rangú népek által lakott falu'. Az *Újnép* nevű települések a fentiekhez hasonló 'újonnan betelepült emberek (faluja)' értelmű szerkezetből metonimikus úton keletkeztek.

5.3. A *nép(e)* utótagú településnevek földrajzi elhelyezkedése a következő képet mutatja: 3 név kivételével a Dunától nyugatra helyezkednek el: 2-2 Zala és Komárom megyében, egy-egy pedig Pozsony és Somogy megyében, illetve Szlavóniában. Találunk ilyen nevet Abaúj, Alsó-Fehér és Temes megyében is.

A névtípus már a 13. század elején feltűnik, de van olyan ide tartozó név is, amely csak a 15. század végén szerepel először. E nevek relatív kronológiai viszonyait ritka előfordulásuk miatt nemigen tudjuk felderíteni.

1. térkép: A *sok(a)* és a *nép(e)* utótagú településnevek elhelyezkedése

6. A fentieket összegezve azt láthatjuk, hogy a *sok(a)* és a *nép(e)* lexémák helynevekbeli szerepét illetően a korábbi ismereteket néhány részlettel ki tudtuk egészíteni, illetve egy kérdésben módosító javaslatot is megfogalmazhatunk.

Megállapíthatjuk, hogy a *sok(a)* köznévi helynevek utótagjaként települések jelölésére szolgált, és másodlagos településnév-formánsként funkcionált. A *sok* lexéma a mai nyelvhasználatban szófaját tekintve elsősorban számnévként van jelen, azonban a középkor folyamán főnévként is használatos lehetett, és helynevek utótagjaként 'település' jelentéssel élhetett.

E funkció forrásokbeli megjelenése egybeesik a *falu/falva* településnevekben való szereplésével, ám a *sok(a)* ritka, jórészt a Dunántúl egy kisebb térségében szereplő településnév-formáns. A vele alkotott nevek kétrészes névnek tekintendők.

A *népe* névformáns szerepét viszont nem igazolják az adatok: e lexéma jelzős (többnyire jelölt birtokos jelzős vagy minőségjelzős) szerkezetekben szerepel, amely szerkezet egésze az általa jelölt település lakosságát jelöli meg. E nevek szerkezeti tekintetben egyrészesekek és jórészt metonimikus úton jöttek létre, ennek megfelelően a foglalkozásnévi, népnévi, törzsnévi településnevekhez állnak közel szerkezeti tekintetben. Ezekről eltérő jellegüket az adja, hogy lexikális értelemben összetett alakulatok. Ezek a szerkezetek meglévő nevekhez is csatlakoztak jelzőként, sőt egy névben *falva* utótaggal is előfordul ilyen névrész. Ez is azt mutatja, hogy helynévformánsnak a *nép(e)* semmiképpen sem tekinthető.

Irodalom

- AnjouOklt. = KRISTÓ GYULA szerk., *Anjou-kori oklevéltár. Documenta res hungaricas tempore regum andegavensium illustranta 1–*. Budapest–Szeged, Szegedi Középkorász Műhely, 1990–.
- ÁSz. = FEHÉRTÓI KATALIN, *Árpád-kori személynévtár. 1000–1301*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2004.
- ÁÚO. = WENZEL GUSZTÁV, *Árpádkori új okmánytár 1–12*. Pest (később Budapest), 1860–1874.
- BÁBA BARBARA 2012. Fanevek helynévformáns szerepe a korai ómagyar korban. *Helynévtörténeti Tanulmányok 7*: 69–75.
- BÁBA BARBARA 2013. Földrajzi köznevek mint lexikális helynévformánsok. *Magyar Nyelvjárások 51*: 103–110.
- BÁBA BARBARA 2016. *Földrajzi köznevek térben és időben*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 39. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- BENKŐ LORÁND 2001. Észrevételek Erdély déli részeinek korai Árpád-kori történetéhez. In: DÁVID GYULA szerk., *Erdély a keresztény magyar királyságban*. Erdélyi Tudományos Füzetek 231. Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület. 7–67.
- BÉNYEI ÁGNES–PETHŐ GERGELY 1998. *Az Árpád-kori Győr vármegye településneveinek nyelvszerkezeti elemzése*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 2. Debrecen, Kossuth Lajos Tudományegyetem.
- BUDENZ JÓZSEF 1867. A magyar és finn-ugor nyelvekbeli szóegyezések. *Nyelvtudományi Közlemények 6*: 374–478.
- Cs. = CSÁNKI DEZSŐ, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában 1–3.*, 5. Budapest, 1890–1913.
- EtSzt. = ZAICZ GÁBOR főszerk., *Etimológiai szótár. Magyar szavak és toldalékok eredete*. Budapest, Tinta Könyvkiadó, 2006.

- EWUng. = BENKŐ LORÁND főszerk., *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen 1–2*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1993–1995.
- F. = FEJÉR GYÖRGY, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis 1–11*. Buda, Typis Typogr. Regiae Universitatis Ungaricae, 1829–1844.
- FNESz. = KISS LAJOS, *Földrajzi nevek etimológiai szótára. 1–2*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1978.
- Gy. = GYÖRFFY GYÖRGY, *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza 1–4*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1963–1998.
- GyMSMFN. 2. = UNTI MÁRIA–VARGA JÓZSEFNÉ szerk., *Győr-Moson-Sopron megye földrajzi nevei. 2. A Győri járás*. Győr, PALATIA Nyomda és Kiadó Kft., 2009.
- GYÖRFFY ISTVÁN 1913/1942. A feketekörös-völgyi magyarság. Településföldrajzi tanulmány. *Földrajzi Közlemények 40*: 451–552. Újraközlése: GYÖRFFY ISTVÁN 1942. A feketekörös-völgyi magyarság települése. Az erdélyi magyarság eredete. In: GYÖRFFY GYÖRGY, *Magyar nép — magyar föld*. Budapest, Turul. 265–357.
- H. = NAGY IMRE–PAUR IVÁN–RÁTH KÁROLY–VÉGHÉLY DEZSŐ, *Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius 1–8*. Győr, 1865–1891.
- HOFFMANN ISTVÁN 2017. Víznevek és településnevek etnikumtörténeti sajátosságai. *Történeti Földrajzi Közlemények 5*: 47–61.
- HOFFMANN ISTVÁN–RÁCZ ANITA–TÓTH VALÉRIA 2017. *History of Hungarian Toponyms*. Hamburg, Buske.
- JAKÓ ZSIGMOND 1940. *Bihar megye a török pusztítás előtt*. Település- és népiségtörténeti értekezések 5. Budapest.
- JUHÁSZ JENŐ 1937. Szép. *Magyar Nyelv 33*: 310–315.
- KENYHERCZ RÓBERT 2013. *A szókezdő mássalhangzó-torlódások az ómagyar korban*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 28. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- KISS LAJOS 2006. Helynévmagyarzatok. *Magyar Nyelv 102*: 235–248.
- KNIEZSA ISTVÁN 1943. Keletmagyarország helynevei. In: DEÉR JÓZSEF–GÁLDI LÁSZLÓ szerk., *Magyarok és románok I*. Budapest, Athenaeum. 111–313.
- KOVÁCS ÉVA 2015. *A Tihanyi összeírás mint helynévtörténeti forrás*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 34. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- KRISTÓ GYULA 1991. Néhány erdélyi helynévről. In: HAJDÚ MIHÁLY–KISS JENŐ szerk., *Emlékkönyv Benkő Loránd hetvenedik születésnapjára*. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem. 386–393.
- KUBINYI LÁSZLÓ 1967. Az ősi magyar társadalom anyai ágú származtatási rendjének kronológiájához. *Nyelvtudományi Értekezések 58*: 135–138.
- Lipszky, Rep. 1. = LIPSZKY, JOHANNES, *Repertorium locorum objectorumque in XII. tabulis mappae regnorum Hungariae, Slavoniae, Croatiae, et Confinitiorum Militarium magni item principatus Transylvaniae occurrentium I*. Buda, 1808.
- MSzFgrE. = LAKÓ GYÖRGY főszerk., *A magyar szókészlet finnugor elemei 1–3*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967–1978.
- NAGY GYULA 1879. Okiratbeli magyar szavak. *Magyar Nyelvőr 8*: 548–552.

- OkISz. = SZAMOTA ISTVÁN–ZOLNAI GYULA, *Magyar oklevélszótár*. Budapest, 1902–1906.
- PAIS DEZSŐ 1914. „Sok” mint falunév-képző. *Magyar Nyelv* 10: 255–259.
- PRT. = ERDÉLYI LÁSZLÓ–SÖRÖS PONGRÁC szerk., *A pannonthalmi Szent Benedek-rend története 1–12*. Budapest, Szent István Társulat, 1902–1916.
- RÁCZ ANITA 2005. *A régi Bihar vármegye településneveinek nyelvészeti vizsgálata*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 9. Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke.
- RÁCZ ANITA 2007. *A régi Bihar vármegye településneveinek történeti-etimológiai szótára*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 12. Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke.
- J. SOLTÉSZ KATALIN 1979. *A tulajdonnév funkciója és jelentése*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- TESz. = BENKŐ LORÁND főszerk., *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára 1–4*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967–1984.
- TÓTH VALÉRIA 2008. *Településnevek változástipológiája*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 14. Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke.
- UEW. = RÉDEI KÁROLY, *Uralisches Etymologisches Wörterbuch*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1988.
- VÁRKONYI IMRE 1984. *Somogy megye helységneveinek rendszere*. Somogyi Almanach 41. Kaposvár, Somogy megyei Levéltár.
- VeMFN. 2. = BALOGH LAJOS–ÖRDÖG FERENC szerk., *Veszprém megye földrajzi nevei 2. A pápai járás*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 171. Budapest, 1987.
- VeMFN. 3. = BALOGH LAJOS–ÖRDÖG FERENC szerk., *Veszprém megye földrajzi nevei 3. Az ajkai járás*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 192. Budapest, 1991.
- VMHL. = ILA BÁLINT–KOVACSICS JÓZSEF szerk., *Veszprém megye helytörténeti lexikona*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1964.

***Sok(a)* and *nép(e)* as Topoformants**

My paper studies the role of the *sok(a)* and *nép(e)* common nouns in old Hungarian toponyms. In the case of both lexemes, I paid special attention to the etymological explanations. Several scholars have already studied the issues related to settlement name formants, I assess the two lexemes mentioned above also from the perspective of this function. At the same time, I studied those settlement names separately which have not yet been proven unquestionably to belong to this name cluster. The mapping of settlement names designated by the toponyms reveals those areas of the studied language region where one may find settlement names with such a second constituent. Finally, I completed the analysis of the first constituents of the settlement names.

Keywords: *sok(a)*, *nép(e)*, settlement name-formant, geographical common noun, etymology

